

I have a dream

Vardagar som humanist dagar

Sven B. Ek, professor emeritus i etnologi

Det här blir personliga funderingar kring universitetets s.k. tredje uppgift och då naturligtvis särskilt fakultetens Humanistdagar. Det blir också några anteckningar ur dagarnas historia. Men jag börjar någon annanstans och vid en annan tid för att kunna sätta in den där tredje uppgiften i ett historiskt sammanhang. Låt mig dock först inskjuta att det finns olika tolkningar av begreppet men det gemensamma är att universiteten har en skyldighet att kommunicera med omvärlden.

Själv tyckte jag på ett tidigt stadium av min karriär vid Lunds universitet att det var roligt att förmedla den kunskap jag uppnådde. Det gjorde jag via radion, tidningsartiklar och intervjuer i dagspressen men också genom föredrag för föreningar. Oftast föredrag om kvarnar eftersom de utgjorde ämnet för min avhandling. En gång kom jag till Viken i nordvästra Skåne, jag kom i god tid och satt kvar i min bil mitt emot den byggnad jag skulle vara i. Plötsligt började publiken anlända, bil efter bil tömdes på sin passagerarlast som försvann in i huset. Som föredragshållare var jag väl inte någon kioskvältare även om kvarnar var viktiga för många. Det började kännas pirrigt med den enorma tillströmningen. Till slut var det dags för mig att ge mig tillkänna. På lätt skälvande ben gick jag in i byggnaden och bort till den stora sorlande lokalen. Jag meddelade funktionären vid dörren att det var jag som var föredragshållaren. Han nickade vänligt och sa att de väntade på mig i källaren. Här inne var det bingo.

I ett rum i källaren satt ett tjugotal allvarliga men förväntansfulla äldre män. Alltsedan dess har jag som humanistisk lärare, forskare och kultur-tjänsteman fört en kamp mot olika sorters bingo. Men jag vill inte förenkla det till en fråga om kvalitet och kvantitet. Det är mer komplicerat än så.

Men låt oss återgå till den tredje uppgiften. Då – på 1950-talet – hette det om ”uppgiften” att man skulle ut och hålla en ”bonnföreläsning”. Det säger en hel del om gängse akademisk inställning till kommunikationen med samhället utanför murarna.

Det var vad jag förstår helt OK för verkliga höjdare att framträda då och då med något anförande inför en bildad allmänhet men populärvetenskapligt inriktade yngre akademiker löpte en påtaglig risk att betraktas som mindre seriösa. Jag minns väl reaktionerna mot den docent som öppnade det igengrodda arkeologiska museet i Lund för skolvisningar och tävlingar. Han övergick sedan till näringslivet och det gjorde han nog klokt i. Miss-tänksamheten var stor mot allt som kunde anses vara ett slags bonnföreläsningens beteende. Dessbättre hade mitt universitetsämne – folklivsforskningen – en speciell karaktär. Eftersom forskningen ofta byggde på intervjuer ansågs det helt legitimt både att tala med människor och att ta dem på allvar – även om de var bönder.

I den gällande högskoleförordningen heter det bl.a. om bedömningsgrunder för anställning av lärare: ”Vidare ska betraktas graden av skicklighet att utveckla och leda verksamhet och personal vid högskolan samt förmåga att samverka med det omgivande samhället och att informera om forskning och utvecklingsarbete.” Dessa revolutionerande tankar överensstämmer med vad som sägs i den högskolelag som stiftades i samband med högskolereformen 1975; universitet och högskolor *skulle* informera om forskning och forskningsresultat. Bonnföreläsandet hade blivit både accepterat och önskvärt.

Den 3 februari 1984 tog jag initiativet till en ”humanistisk populärvetenskaplig dag” genom en skrivelse till Humanistiska fakulteten vid Göteborgs universitet eller sektionenämnderna som det hette då. Det berodde inte på att jag hade studerat högskoleförordningen och lagar. Det var helt enkelt en konsekvens av gammal principiell övertygelse och långvarigt arbete som kulturchef i Landskrona. Men här kommer vi till något intressant som är värt en smärre forskningsinsats.

Den populärvetenskapliga dagen ägde rum på hösten 1984 för att följas av de första ”Humanistdagarna” hösten 1985. Då hade den humanistiska fakulteten redan medverkat i ett större, utåtriktat humanistarrangemang i samverkan med stadens museer och teatrar, Forskningsrådsnämnden

(FRN) och *Dagens Nyheter*. Det ägde rum i mars och hade initierats på ett nationellt plan av FRN och *Dagens Nyheter*. Men samma år hade också Lunds universitet inlett sina humanistdaggar. Enligt uppgift från historiskt-filosofiska fakulteten i Uppsala satte man där igång med sina dagar 1986. Jag har svårt att inte se detta som ett utslag av en tidsanda. Det var som om den akademiska humanismen i hela landet satte sig upp i sängen med ett ryck. Någon förklaring till detta har jag inte. Själv upplevde jag 80-talet som betydligt trögare och mindre samhällstillvänt än 70-talet. Jag tror inte att man kan peka ut Forskningsrådsnämnden som upphovet, FRN hade ju tillkommit redan 1977. Hursomhelst hade ett gemensamt tänkande utvecklats och konkretiserats inom några få år.

Den nya humanistiska öppenheten passade Göteborgs universitet särdeles väl eftersom universitetet, eller rättare sagt högskolan, från början var tänkt att ha en annorlunda, friare prägel än de gamla universiteten. Nu blev väl skillnaden i verkligheten inte så stor. Men tankarna har levt kvar och finns bl.a. i den "Vision" universitetets styrelse formulerade 1997.

Den 3 februari 1984 vände jag mig alltså till Humanistiska fakulteten, vars dekan jag var då.

En samvetsfråga för många vetenskapare har sedan lång tid varit hur forskningen, i vårt fall den humanistiska, ska nå ut till den allmänhet som inte har ett självklart intresse för forskningen.

Så inleds skrivelsen. Även om många strävar efter att föra ut forskningen på olika sätt har framgångarna inte blivit tillräckliga konstateras det. Det finns inte heller några snabba vägar men man kan arbeta med dellösningar. Det heter i skrivelsen:

En praktisk och symbolisk markering av fakultetens vilja att förbättra kommunikationen med samhället skulle kunna vara värdefull i sammanhanget. En sådan eventuell manifestation borde emellertid inte ha tillfällighetens prägel utan bygga på omsorgsfulla överväganden av mål och metoder för populariseringen av vetenskapen.

Det skrivelsen föreslår är en årligen återkommande informationsinsats. Tidpunkten för denna borde då ligga nära promotions- och installations-

högtidligheter på hösten. På så vis skulle det akademiska och det icke akademiska symboliskt knyts samman. Ideologiskt väsentlig är följande passus.

Det bör emellertid framhävas att det som eftersträvas inte skulle vara en årligen återkommande uppvisning från den humanistiska forskningens sida. Den skisserade humanistiska populärvetenskapliga dagen måste ges en reproducerande effekt, dvs. stimulera till ökande kontakter mellan forskningen och samhället i övrigt. För den skull borde en sådan populärvetenskaplig aktion förankras hos de talrika folkrörelseorganisationerna av skilda slag; studieförbund, fackliga organisationer, PRO-rörelsen, politiska rörelser, hembygdsföreningar etc. En samverkan mellan forskningen och de exemplifierade rörelserna ter sig som en nödvändighet om informationssträvandet inte ska sluta som en ren dekor. Ett samarbete av den arten borde också tillföra den humanistiska forskningen kunskaper av viktigt slag och förstärka insikten om att forskningen i förhållande till det övriga samhället är både tagande och givande.

För att lugna eventuella tveågsna talar förslaget om en försöksverksamhet under tre år, följt av en utvärdering. Eftersom Humanistdagarna numera ingår i Universitetets vecka kan det väl vara tillåtet att erinra om att min skrivelse till fakulteten slutar med ett påpekande om att den beredningsgrupp som tillsattes skulle "vara öppen för möjligheten att vidga uppdraget, ifall andra fakulteter skulle vara intresserade av samverkan".

Fakulteten, eller som det hette humanistiska sektionenämnderna, ställde sig den 27 februari 1984 bakom förslaget och utsåg en arbetsgrupp bestående av "professorerna Ek, sammankallande, och Allén samt universitetslektorn Strandberg-Olofsson".

Det blev alltså jag som fick hålla i den humanistiska innovationen. Så här långt efteråt kan jag kosta på mig att vara ärlig – jag hade allvarliga farhågor om mina akademiska kollegors samarbetsvilja och förmåga att inse vikten av företaget. Jag tror att jag oftast haft rätt i sådana frågor. Men den här gången hade jag alldeles fel. Tanken att föra ut humaniora motogs med en rent överväldigande entusiasm. Också detta talar för att den

humanistiska öppenheten var en tanke som låg i tiden och inväntade sin förlösning.

Den populärvetenskapliga dag som genomfördes 1984 drog enligt vad jag säger i en tidningsintervju 2 000 besökare, framför allt i Sveahuset på Västra Hamngatan. Hösten 1985 var förutsättningarna annorlunda. Nu var Humanisten färdig och tre fjärdedelar av de humanistiska institutionerna hade flyttat in där. Det var då Humanistdagarna fick sin nuvarande form. Av en dag blev det två och utbudet ökade väsentligt. Sjuttiofem inslag: föreläsningar, musik, teater och utställningar.

Eftersom Humanistdagarna involverade humanister utvecklades den nu 20-åriga traditionen inte helt utan komplikationer. Det är ett humanistiskt credo att man får tycka emot. Sålunda hade de humanistiska sektionsnämnderna 1987 ett öppet hus på våren, vilket konkurrerade med Humanistdagarna på hösten. Detta föranledde nämndledamoten Birgitta Skarin Frykman att lämna in en skrivelse om att det hade varit ”en uttalad målsättning” att Humanistdagarna ”skulle inplaceras i anslutning till promotions- och installationshögtidligheten.

Härigenom skulle den humanistiska forskningen manifesteras att den inte enbart är av betydelse för en intern grupp utan också är av intresse för en bred allmänhet. Den tanken är värd att ta fasta på. Härtill kommer att om Humanistdagarna återkommer årligen vid ungefär samma datum, har de större möjlighet att bli ett inarbetat arrangemang i allmänhetens medvetande än om de inplaceras slumpvis i almanackan.

Skrivelsen gick på remiss till institutionerna. Av svaren framgår att det fanns en tydlig tveksamhet på flera håll att anknyta Humanistdagarna till promotionen. Prefekten för litteraturvetenskapliga institutionen var dock inte tveksam.

Angående kopplingen av Humanistdagarna till promotionsakten. En koppling till promotionsakten fann styrelsen inte var särskilt meningsfullt eftersom detta evenemang i nuläget upplevs som föråldrat och utan egentlig förankring bland forskarna vid fakulteten.

Man kan väl ifrågasätta om detta yttrande var så klokt men det är rättvist att också notera att samma utlåtande också innehöll något annat, nämligen att man skulle sträva efter att ”aktivera yngre forskare och då inte minst doktorander att medverka vid Humanistdagarna”. Detta var framsyn och också något som dessbättre skulle komma att genomföras. Det blev ytterligare ett steg bort från mossigheten. Institutionernas förslag gick i en del fall ut på att Humanistdagarna inte skulle genomföras mer än vartannat år, eller att de skulle följa ett rullande schema med presentation av institutionerna eller att de skulle upplösas i institutionsaktiviteter eller något annat. Humanistdagarna som nyss hade börjat var i uppenbar fara.

Men. Nu måste jag citera den gamle kommunistledaren C. O. Hermansson från kommunisternas kongress 1969 när det gällde att enas om en gemensam syn på den sovjetiska invasionen av Tjeckoslovakien. ”Någon djävla ordning ska det vara i ett parti.” Det gäller också en humanistisk fakultet. Det tyckte tydligen också merparten av ledamöterna i de humanistiska sektionsnämnderna. Den 9 juni 1987 beslöts att Humanistdagarna skulle hållas i anslutning till promotions- och installationshögtidligheten. Detta beslut gäller vad jag vet fortfarande. Att höstens föreläsningar 1987 skulle hållas ”av installerade professorer och disputerade doktorander” som det står i protokollet, är dessbättre en numera glömd tanke. Det viktigaste var att Humanistdagarna skulle hållas trots det öppna huset på våren. Ordningen var återställd, så bräcklig och ny den än var. Att dagarna kunnat leva i 20 år får väl sägas vara ett bevis på att fakulteten valde rätt väg.

Nästa steg till de nuvarande Humanistdagarna, kanske det mest cementsätterande, togs också 1987. I januari inlämnade den dåvarande ledamoten av sektionsnämnderna, universitetsadjunkten Birgitta Skarin Frykman, en skrivelse som förordade en utgivning av en skrift om den humanistiska forskningen. Fakulteten hade då börjat ge ut en internationellt inriktad publikation om de humanistiska avhandlingarna inom fakulteten. I sin skrivelse den 2 januari 1987 säger Skarin Frykman inledningsvis att sektionsnämnderna de senaste åren hade sökt nya vägar att sprida information om den humanistiska forskningen.

Vad som för närvarande framför allt saknas, är en populärvetenskaplig utgivning. Ett första steg på den vägen skulle kunna vara att till

varje avhandling knyta ett krav på att innehållet presenteras i en god populärvetenskaplig uppsats omfattande ca 10–15 A4-sidor. Uppsatserna skulle sedan ges ut årligen i en samlingsvolym på samma sätt som de internationella sammanfattningarna. Önskvärt vore att årsboken med avhandlingsuppsatser utkom till och började försäljas vid Humanistdagarna. Som en samlad manifestation skulle effekten förstärkas om Humanistdagarna återgick till den ursprungliga tänkta tidpunkten, dvs. veckoslutet efter promotions- och installationshögtidligheten.

Redan den 19 januari fattade sektionsnämnderna ett beslut i enlighet med förslaget. I samband med Humanistdagarna 1988 kom den första boken i det som skulle bli en vital och långlivad serie.

Den första boken fick titeln *Forskningens frukter* och hade redan den vidgat sitt mandat till annat än avhandlingsreferat. Bo Ralph, den dåvarande dekanen, skrev förordet och det kan väl vara motiverat att saxa litet ur det, särskilt som det är tankar som anknyter till motiveringen av Humanistdagarna och ”Humanistdagboken”.

Vi humanister vill gärna att vår verksamhet ifrågasätts. Egentligen vill vi ingenting hellre. Vi tycker nämligen att det vi sysslar med är viktigt för långt fler än oss själva.

Vi tycker också att vi kommer på en massa spännande, och ibland rent av användbara, saker som vi vill informera om utanför vår egen krets. Tyvärr är det så, att även det som på ett plan visserligen är allmänmänskligt och kanske ganska alldagligt blir rätt komplicerat när det ska utredas ordentligt. Därför drabbas även vår forskning av en viss grad av ogenomtränglighet för den som inte är förtrogen med yrket.

Framför allt tar vi emellertid mycket allvarligt på vårt uppdrag, som riket genom sin riksdag lagt på oss. Vi kostar en del pengar, som vi i stort sett tycker vi gör nytta för. Nyttan kanske inte alltid kan översättas direkt till beräkningsbara tal, men vi vill gärna visa er – våra uppdragsgivare – både vad vi gör och hur vi ser på det. Förhoppningsvis finner vi också fram till olika sätt att tala om de här sakerna tillsammans. Även vi humanister är intresserade av att bygga broar.

Ett stort problem för Humanistdagarna har från början varit att få närkontakt med den s.k. allmänheten. Arbetet med informationen de första fyra åren summerades av Lars Brink för informationsgruppens räkning.

Ett arrangemang av Humanistdagarnas karaktär är mycket beroende av att informationen når ut och att den också når kategorier som av olika skäl står främmande inför att besöka högskolearrangemang. Därför har förutom sedvanlig information till en odefinierad allmänhet också riktats information till specifika kategorier, såsom skolor av olika slag i hela Västsverige, företag och myndigheter, föreningar och folkrörelser, fackföreningar och studieförbund, invandrargrupper och arbetsförmedlingar, kyrkor och pensionärsorganisationer. Med hjälp av ABF:s adressregister har nåtts mer än 1 200 studieorganisatörer och ABF:s ombud på olika arbetsplatser i Storgöteborg.

I stort sett gäller samma mönster idag även om nätet har tillkommit.

Har då Humanistdagarna lyckats? Svaret måste väl bli ett nja. Med tonvikten ändå – kanske – på ja. Att dagarna har haft ett tema tycker nog de flesta av de involverade är bra samtidigt som nog alla accepterar mer fria bidrag. Men har man nått "allmänheten", har man ens nått alla grupper inom universitetet?

Den humanistiska fakulteten har varit ambitiös i utvärderingar. Både den där allmänheten och deltagarna har fått svara på frågor. Jag har fastnat för ett svar från 1993 av en av de deltagande. "Som föredragshållare undrar man vem det är man ska hålla föredrag för, dvs. hur många representanter av 'allmänheten' som egentligen är där. På mitt eget föredrag var det flera personer från min egen institution och ett stort gäng som jag kände igen som professionella föredragsbesökare, dvs. (mest pensionärer) som går på alla offentliga föreläsningar på universitetet och kanske själva läser något ämne som hobby. Jag fick en känsla av att det inte var så många som verkligen kom utifrån." I yttrandet finns en antydning om att det hade varit annorlunda "de första åren". Nu företrädde enkätbesvararen ett relativt snävt ämne med många trogna vänner, vilket hon också var medveten om. Upplevelsen av att det i stort sett var samma människor som kom till Humanistdagarna år efter år delade hon nog med många andra aktiva i dagarna.

På en punkt tror jag att hon hade rätt. Det *var* fler ickeakademiker under de första åren. Det berodde enligt min mening på samarbetet med ABF. Det hade varit märkligt om inte direktinformationen till 1 200 studieorganisationer och arbetsplatsombud hade avspeglat sig i besöksantalet. I ett nära samarbete mellan universitet och studieförbund hade nog skapats ett embryo av förståelse och vilja till samverkan. Men samverkan upphörde och det hade sina följder. Här misslyckades Humanistdagarna.

Men Humanistdagarna har också lyckats. Det är inte så att det är samma som söker sig till dem år efter år – vilket ju inte är fel i och för sig. Slumpvis går jag till en enkätundersökning från 1997. Den är inte vetenskapligt tillförlitlig men kan ändå sägas ge en indikation. Av de tillfrågade hade 51 personer varit med om Humanistdagarna tidigare år men 37 var faktiskt nytillkomna. Andra år var faktiskt antalet nya besökare relativt sett ännu bättre. Detta kan man tolka som att dagarna är levande och finner större och större intresse.

Vad som är både märkligt och olycksbådande är att antalet unga besökare enligt enkäterna är relativt ringa. Här måste man ifrågasätta universitetsinstitutionernas insats. Det är ju de som står studenterna närmast. Vilken information går institutionerna ut med, vilken entusiasm lägger de ner för Humanistdagarna? Målar de upp en tråkig traditionell bild – om någon alls?

Här kommer jag att tänka på ett tidningsreportage från 1990 av en måttligt övertygad journalist. Temat var då Göteborg och Europa. Reportaget slutar sålunda: ”På det hela taget verkade Humanistdagarna vara en lagom trevlig tillställning, horderna passerade ut och in i föreläsningssalarna, sörplade kaffe och försvann, förhoppningsvis fick de med sig något hem.” Detta kanske skulle vara en bra reklam för dagens studenter som inte verkar plågas av sin nyfikenhet. I varje fall inte ifråga om de humanistiska forskningsområdena.

Ska man vara ärlig klarar sig många utmärkt utan humaniora. Andra åter skulle må bättre om de kände till oss. Det är dem vi ska sträva efter att nå. De metoder som har tillämpats har varit ganska effektiva men mycket kan säkert göras bättre. Målet måste vara att skapa ett nätverk som fungerar också utanför Humanistdagarna. När det gäller studieförbund, fackföreningar och andra organisationer tror jag att det är tid att skapa

personliga kontakter och en verklig dialog. Fakulteten kunde inbjuda till överläggningar någon gång om året. Kanske skulle det vara möjligt att skapa en humanistisk föreläsningsbyrå? En fråga som jag inte kan besvara är hur mycket den humanistiska fakulteten kan satsa på den tredje uppgiften. Erfarenheten från min tid som professor och prefekt är att institutionerna då saknade resurser för den utåtriktade verksamheten. Det är väl knappast bättre nu.

Jag märker att tankarna allt mer går i moll, därför slutar jag med några rader ur Martin Luther Kings berömda tal i Washington D. C. den 28 augusti 1963:

I say to you today, my friends, that in spite of difficulties and frustrations of the moment I still have a dream.

Det kan tyckas vara häftigt att ställa upp Humanistdagarna bredvid den rasdiskriminering Martin Luther King talade om. Naturligtvis finns det en gradskillnad men också en artlikhet. Det handlar i bägge fallen om rättvisa och orättvisa. Humanistdagarna har till sitt syfte att skapa rättvisa i samhället. Det handlar om rätten till kunskap och kännande. Humanistdagarna är inte en momentan akademisk dekoration. De vill både väcka och vitalisera. De vill hjälpa oss att göra varje vardag till en humanistdag.